

KEMISKINAN RELATIF DI KALANGAN WANITA: KAJIAN DI BANTING SELANGOR

Aza Shahnaz Azman¹
Nur Khanifah Nor Azmal
Fadilah Mat Nor
Kolej Universiti Islam Antarabangsa Selangor

ABSTRAK

Selangor telah mencatatkan kependudukan yang tertinggi dengan jangkauan kepada tahap (5.61 juga) penduduk semenjak tahun 2013. Manakala tahap kesejahteraan keseluruhan Malaysia pula menjurus kepada purata peningkatan sebanyak 1.9 peratus. Ini menunjukkan Selangor telah berada pada tahap urbanisasi dengan indeks kesejahteraan yang tinggi. Walau bagaimanapun, negeri mana yang tidak ditimpa hujuan, masih terdapat segelintir penduduk yang samada bandar atau luar bandar yang masih memerlukan perhatian dan bantuan akibat daripada peningkatan urbanisasi malah peningkatan taraf hidup yang semakin meningkat naik. Oleh itu, kajian ini adalah untuk melihat faktor-faktor lain yang mempengaruhi kemiskinan di kalangan wanita di Banting, Selangor. Kajian ini akan menjurus kepada penglibatan wanita sahaja. Mereka adalah di kalangan wanita yang bekerja sendiri seperti berniaga kecil-kecilan, menjahit dan mengasuh serta ibu tunggal atau wanita yang merupakan ketua isi rumah. Dapatan kajian ini menunjukkan responden bersetuju bahawa faktor ekonomi, keupayaan dan pendidikan mempengaruhi kemiskinan di kalangan wanita di Banting. Melalui ujian korelasi pula, hasil kajian mendapati bahawa terdapat hubungan yang signifikan antara faktor ekonomi, keupayaan dan pendidikan dengan kemiskinan di kalangan wanita. Oleh itu, bekalan ilmu dan kemahiran sangat penting dalam kehidupan terutamanya dalam membentuk mutu pendidikan di kalangan anak-anak yang seharusnya perlu datang daripada kedua-dua ibubapanya dan masyarakat sekeliling.

Kata Kunci: kemiskinan relatif, ketua isi rumah, wanita

PENGENALAN

Kemiskinan harus dilihat dari sudut kaca mata yang berbeza. Perbandingan antara kemiskinan dibandar dan luar bandar amat berbeza pendekatannya kerana aksesibiliti dibandar lebih memenuhi keperluan tingkat kebajikan asnaf, tetapi kemiskinan relatif masih wujud kerana taraf hidup yang berbeza walaupun menggunakan perkhidmatan yang sama. Berdasarkan perbincangan Norzita dan Hadijah (2014), pengukururan kemiskinan di Malaysia masih tidak mengambil kira mengenai darjah kesejahteraan hidup, dengan mengabaikan perbezaan kesejahteraan diantara isi rumah berdasarkan andaian setiap isi rumah mengalami situasi yang sama. Berbeza dengan pengukuran kemiskinan multidimensi yang lebih fleksibel dan bersesuaian dengan situasi dan keadaan kemiskinan yang hendak dikaji. Ringkasnya, kadar kemiskinan kewangan atau pendapatan lebih

¹ Kolej Universiti Islam Antarabangsa Selangor (KUIS), azashahnaz@kuis.edu.my

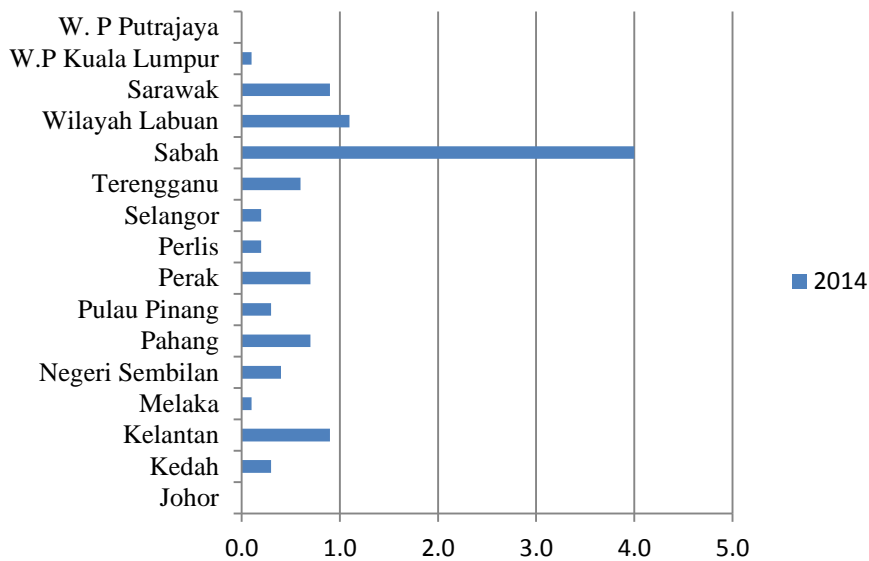
rendah berbanding kadar kemiskinan multidimensi dan wujud juga golongan yang tidak miskin dari segi pendapatan tetapi dikategorikan miskin dari sudut kemiskinan multidimensi. Asselin dan Anh (2010), petunjuk kemiskinan di Vietnam mendapati indikator yang dapat menghuraikan kemiskinan di Vietnam ialah petunjuk-petunjuk pengangguran, penyakit, golongan buta huruf, tiada pendidikan, kediaman, perkhidmatan untuk mengembangkan potensi diri dan juga keperluan asas iaitu kekurangan makanan dan minuman. Kajian ini secara ringkasnya menjelaskan konsep kemiskinan manusia dan kemiskinan dari segi fizikal.

Namun begitu, kemiskinan daripada perspektif gender pula merupakan satu proses menghasilkan perspektif yang dinamik sekaligus dapat membangunkan atau membentuk dasar-dasar yang membantu menguarngkan masalah kemiskinan relatif. Hal ini kerana, analisis ini mengembangkan tentang dua konsep iaitu 'kemiskinan' dan 'gender' untuk membantu memahami proses yang berkaitan dengan fenomena kemiskinan dan menjelaskan ciri-ciri tertentu secara spesifik selain menjelaskan mengapa kumpulan-kumpulan tertentu berdasarkan perbezaan jantina lebih mudah terjerumus menghadapi kemiskinan (Godoy, 2004). Wanita yang mengecapi era pembangunan, kemiskinan di kalangan wanita boleh menjejaskan kualiti hidup masyarakat dan ia banyak berlaku di negara Asia, Afrika dan Amerika Latin. Kemiskinan ini berpunca daripada status wanita yang kurang berpendidikan, mempunyai peluang pendidikan yang terhad dan menerima kadar upah yang rendah berbanding lelaki (Nor Aini, 2008). Di Malaysia juga terdapat golongan yang sering dikaitkan dengan kemiskinan adalah ketua isi rumah wanita yang terdiri daripada golongan ibu tunggal dan juga wanita yang tertindak sebagai ketua isi rumah dengan jumlah tanggungan yang tinggi.

KAJIAN LEPAS

Kajian Hassan Haji Ali (2003) menyatakan kemiskinan dan agihan pendapatan merupakan kunci kewujudan kepada masalah pembangunan sesebuah negara yang sedang membangun. Tambahan pula, kepesatan kadar pertumbuhan ekonomi tidak banyak memberi faedah kepada golongan miskin. Ini akan mewujudkan jurang ketidakseimbangan agihan pendapatan. Camhuri Siwar (1995) pula menyatakan kemiskinan merangkumi petunjuk ekonomi dan bukan ekonomi. Justeru program-program pembasmian kemiskinan yang tidak berkesan tidak berupaya untuk mengenalpasti dengan jelas golongan sasaran mengenai siapa, di mana dan bilangan sebenar mereka. Namun disebabkan oleh faktor persekitaran seperti budaya dan agama seperti wanita perlu mendapatkan izin untuk keluar rumah, tidak manis untuk keluar pada waktu malam dan budaya persekitaran seperti kewajipan menjaga anak, suami dan ibubapa berumur menyebabkan ramai wanita tidak berpeluang mendapatkan pekerjaan atau mempunyai peluang yang sedikit untuk mencari pendapatan. Hal ini adalah kerana bentuk pekerjaan dan lokasi kerja yang memaksa mereka melanggar adat dan budaya persekitaran (Fatimah Hassan, 2011).

Jadual 1: Kadar Kemiskinan Mengikut Negeri-Negeri di Malaysia, 2014(%)

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (DOSM), 2015

Berdasarkan jadual 1 diatas, menunjukkan kadar kemiskinan mengikut negeri-negeri di Malaysia. Bancian ini dibuat dan direkodkan pada tahun 2015 oleh Jabatan Perangkaan Malaysia (DOSM, 2015). Menurut statistic negeri Wilayah Persekutuan Putrajaya dan Johor mencatatkan peratusan yang paling rendah iaitu kosong peratus (0%) kadar kemiskinan dinegeri tersebut, berbanding dengan negeri yang tinggi peratusannya iaitu Sabah dan Wilayah Labuan serta Negeri Sarawak masing-masing mencatatkan peratusan dengan 4 peratus, 1.2 peratus dan juga 0.9 peratus. Kadar ini menceritakan bahawa terdapatnya beberapa faktor yang menyumbang kepada peratusan kemiskinan di negeri-negeri tertentu. Antaranya ialah faktor migrasi kependudukan luar bandar ke bandar, faktor peningkatan umur serta faktor lokalisasi pemusatan penempatan kemiskinan (Jabatan Perangkaan Malaysia, 2015). Manakala di kawasan Semenanjung Malaysia, antara negeri yang mencatatkan peratusan yang tinggi adalah negeri Kelantan dengan peratusan 0.9 peratus, diikuti oleh negeri Perak dan Pahang, masing-masing kekal dengan 0.6 peratus. Kajian oleh Diyana Isahak, Doris Padmini dan Nor Aini Idris (2009) juga turut menyatakan bahawa peningkatan kos sara hidup akibat daripada tekanan ekonomi dan inflasi yang tinggi akan membebankan golongan miskin terutamanya dalam kalangan wanita seperti ibu tunggal. Sebagai pencari rezeki yang tunggal, majoriti daripada mereka berpendapatan kecil. Sumber kewangan yang terhad menghadkan lagi pilihan mereka. Tidak hairanlah sekiranya terdapat golongan waita miskin ini yang terus terhimpit dalam putaran kemiskinan dan tidak mampu untuk menyediakan keperluan yang selesa kepada ahli keluarganya.

Kajian oleh Firth pada tahun 1966 dan Strange pada tahun 1981 menunjukkan bahawa wujud penglibatan wanita dalam meningkatkan pendapatan keluarga sama ada sebagai ibu tunggal atau sebagai rakan kongsi kepada ketua keluarga (Chamhuri, 1992). Ternyata wanita daripada golongan miskin selalunya menjadi orang yang paling banyak membawa pendapatan kepada isi rumah walaupun dalam rumah itu ketua keluarganya adalah lelaki

(Suriati, 2002). Masalah ekonomi merupakan cabaran utama golongan wanita miskin. Hal ini dinyatakan oleh Syarifah (2003) dalam kajiannya tentang permasalahan ibu tunggal di Sura, Dungun Terengganu yang mendapati permasalahan utama ibu tunggal ialah masalah ekonomi. Bagi isteri yang selama ini merupakan suri rumah tangga, ia bukanlah satu perkara yang mudah untuk memasuki pasaran buruh. Tambahan lagi, bagi mereka yang tidak mempunyai kelayakan yang sesuai. Hal ini menjadi satu beban kepada mereka dalam menjalani kehidupan seharian.

Kemiskinan, kemurungan, masalah disiplin di kalangan anak-anak, pertambahan kos hidup dengan persekitaran ekonomi yang tidak menentu, masalah sosial dan pelbagai lagi merupakan antara isu yang terpaksa di tangani oleh golongan ibu tunggal atau miskin. Sifat semua aktiviti ekonomi yang berorientasikan keuntungan akan akhirnya meningkatkan kos hidup. Penswastaaan perkhidmatan kesihatan dan pendidikan secara automatiknya akan membataskan akses kepada pelbagai aktiviti pendidikan dan budaya hanya kepada mereka yang kaya atau mewah (Khalija, 2003). Keluarga yang dipandang tinggi dari segi ekonomi dan sosial juga akan dipandang tinggi sehingga memberi peluang kepada kanak-kanak untuk memiliki perasaan terjamin dan membentuk sifat-sifat positif dalam mindanya (Diyana Isahak, Doris Padmini & Nor Aini Idris, 2009). Di Malaysia sendiri, kebanyakan ibu tunggal menghadapi masalah kewangan untuk meneruskan kehidupan diri dan anak-anak yang dibesarkan secara bersendirian. Hal ini turut didedahkan oleh akhbar Sinar Harian Online (Januari, 2013) yang melaporkan tentang seorang ibu tunggal, Jamilah Ibrahim dari Batu Pahat Johor yang terpaksa bekerja selama 16 jam sehari untuk menyara dua orang anaknya yang masih bersekolah. Pendapatan bulanan yang diperoleh sebanyak RM1000 masih tidak mencukupi memandangkan perbelanjaan yang ditanggung melebihi jumlah pendapatan yang diperolehi, lebih-lebih lagi apabila bermula sesi persekolahan.

HASIL KAJIAN

Dapatan yang diperoleh adalah mengenai maklumat latar belakang responden wanita yang merangkumi umur, status perkahwinan, tahap pendidikan, jumlah tanggungan, jumlah perbelanjaan dan juga pendapatan bulanan keluarga tersebut. Seramai 100 orang wanita yang dikategorikan sebagai ibu tunggal yang bekerja sendiri dengan berniaga, menjahit, pengasuh, mengurus, pembantu kedai dan guru KAFA serta wanita yang dikenalpasti mempunyai jumlah tanggungan yang banyak telah terlibat dengan kajian ini. Manakala seramai 59 orang ketua isi rumah wanita di kawasan kampung Olak Lempit, Sg. Lang dan Kanchong Darat. Manakala selebihnya terdiri daripada peniaga, pengasuh dan lain lain lagi.

Jadual 2: Maklumat Latar Belakang Responden

	Latar Belakang	Kekerapan	Peratusan (%)
Umur	20 tahun – 30 tahun	10	10
	31 tahun – 40 tahun	13	13
	41 tahun – 50 tahun	25	25
	51 tahun keatas	52	52
Status Perkahwinan	Bujang	4	4
	Berkahwin	59	59
	Ibu tunggal (Janda)	37	37
Pendidikan	Tidak Bersekolah	3	3
	Sekolah Rendah	36	36
	Sekolah Menengah	51	51
	Pengajian Tinggi	10	10
Jumlah Tanggungan	Kurang 3 orang	36	36
	4 orang – 5 orang	24	24
	6 orang – 7 orang	3	3
	Lebih 8 orang	1	1
	Tiada	36	36

Sumber: Kajian Lapangan 2017

Berdasarkan jadual 2 diatas, taburan kekerapan yang paling tinggi adalah dalam lingkungan 50 tahun ke atas sebanyak 52 peratus. Hal ini kerana, kebanyakan daripada mereka sudah tidak mempunyai pekerjaan yang tetap dan hanya menanggung diri sendiri. Manakala taburan kekerapan yang kedua tertinggi adalah dalam lingkungan 40-50 tahun iaitu 25 peratus. Faktor umur juga salah satu faktor yang menyumbang kepada kemiskinan kerana dengan jangka hayat hidup yang panjang memerlukan sumber pendapatan bagi meneruskan kelangsungan hidup.

Faktor demografi yang kedua iaitu status perkahwinan. Data mencatatkan jumlah wanita yang berkahwin lebih tinggi daripada wanita bujang dengan peratusan sebanyak 59 peratus berbanding 4 peratus sahaja. Dengan memiliki taburan kekerapan tertinggi mereka memilih untuk membantu suami dalam menambahkan pendapatan keluarga. Seterusnya, bagi wanita atau ibu tunggal yang kehilangan suami mereka memilih untuk meneruskan kehidupan dengan bekerja. Catatan menunjukkan taburan peratusan ibu tunggal bagi daerah Banting adalah sebanyak 39 peratus. Manakala taburan kekerapan bagi jumlah tanggungan pula adalah kekerapan bagi jumlah tanggungan kurang daripada 3 orang sebanyak 36 peratus dan tiada tanggungan juga sebanyak 36 peratus. Dapat dilihat bahawa kebanyakan dari mereka tidak mempunyai jumlah tanggungan yang ramai kerana kos sara hidup yang semakin meningkat tambahan pula dengan tanggungan persekolahan anak-anak.

Daripada aspek pendidikan pula, majoriti responden mempunyai taraf pendidikan bersekolah menengah dengan peratusan sebanyak 51 peratus, manakala yang bersekolah rendah adalah sebanyak 36 peratus. Serta majoriti responden mempunyai pendidikan yang formal hingga ke peringkat yang lebih tinggi. Maka disini bahawa dapat disimpulkan, kesedaran mengenai pendidikan adalah faktor utama didalam membasmi kemiskinan.

Maka, tidak hairanlah jika anak-anak mereka juga akan mendapat pendidikan yang formal di institusi yang diiktiraf oleh kerajaan.

Jadual 3 : Maklumat Profil Responden

	Profil Responden	Kekerapan	Peratusan (%)
Sektor Pekerjaan	Tiada	12	12
	Pengasuh	16	16
	Menjahit	9	9
	Berniaga	44	44
	Mengurut	6	6
	Lain-lain	13	13
Alasan Bekerja	Membantu Keluarga/ Suami	12	12
	Menyara Keluarga	49	49
	Minat	31	31
	Lain-lain	7	7
Anggaran Pendapatan Bulanan	Tiada Berpendapatan	7	7
	Kurang RM500	30	30
	RM600 – RM1000	34	34
	RM1100 – RM1500	19	19
	RM1600 – RM2000	6	6
	Lebih RM 2100 keatas	4	4
Anggaran Perbelanjaan Bulanan	Kurang RM1000	46	46
	RM1001 – RM2000	46	46
	RM2001 – RM3000	5	5
	RM3001 – RM4000	1	1
	Lebih RM4001	2	2
Jenis Bantuan Yang Diterima	Zakat/ BaitulMal	9	9
	Jabatan Kebajikan Masyarakat	3	3
	Pencen Pasangan/Diri Sendiri	4	4
	Tidak Mendapat Bantuan	84	84

Sumber: Kajian Lapangan 2017

Seterusnya ialah jadual 3 menunjukkan profil responden di Banting, Selangor yang mencatatkan maklumat mengenai sektor pekerjaan, alasan bekerja, anggaran pendapatan sekeluarga bulanan, anggaran perbelanjaan sekeluarga bulanan dan juga jenis bantuan yang diterima. Menurut statistik kajian lapangan ini, antara sektor tidak formal yang diterajui ialah berniaga secara kecil-kecilan dengan jangkaun sebanyak 44 peratus berbanding sektor pekerjaan yang lain. Kesemua sektor pekerjaan yang diterajui oleh wanita serta ibu tunggal adalah menjurus kepada sektor pekerjaan tidak formal. Dalam mengaitkan isu pertumbuhan ekonomi dengan kemiskinan aspek sektor pekerjaan samada formal atau tidak formal adalah penyumbang kepada pendapatan keluarga seterusnya mengurangkan jurang pekerjaan diantara penduduk. Antara sebab-sebab untuk mereka bekerja adalah untuk menyara keluarga dengan peratusan adalah sebanyak 49 peratus. Diikuti oleh minat untuk bekerja sambilan iaitu 31 peratus. Berdasarkan pendefiniasian aktiviti tidak formal ILO (1972), ia mempunyai ciri-ciri mudah diceburi, bergantung kepada sumber tempatan, hak milik keluarga, berteknologikan intensif buruh serta beroperasi secara kecil-kecilan.

Anggaran pendapatan dan perbelanjaan keluarga sebulan yang ditanggung oleh isi rumah wanita ini dianggarkan sebanyak 34 peratus iaitu pendapatan hanya disekitar RM600 hingga RM1000 dan diantara kurang daripada RM500 iaitu sebanyak 30 peratus. Daripada statistik ini, kita tahu bahawa anggaran pendapatan yang diterima adalah sangat rendah dan mereka tergolong dalam kumpulan miskin dan miskin tegar.

Jadual 4 : Pendapatan Garis Kemiskinan

	Sem. Malaysia		Sabah & W.P Labuan		Sarawak	
	Miskin	Miskin Tegar	Miskin	Miskin Tegar	Miskin	Miskin Tegar
Bandar	RM940	RM580	RM1160	RM690	RM1040	RM700
Luar Bandar	RM870	RM580	RM1180	RM760	RM920	RM610

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia (DOSM), 2014

Pendapatan yang diterima juga tidak mencecah kepada Pendapatan Garis Kemiskinan (PGK) yang telah ditetapkan oleh Kebangsaan Malaysia (EPU 2014). Menurut DOSM, 2014, PGK yang telah ditetapkan adalah berdasarkan strata iaitu kawasan bandar dan luar bandar. Di Semenanjung Malaysia berdasarkan jadual 4, Pendapatan Garis Kemiskinan (PGK), yang telah ditetapkan adalah bandar sebanyak RM940 yang dikategorikan didalam kumpulan miskin, manakala miskin tegar adalah sebanyak RM580. Seterusnya di kawasan luar bandar pula, kategori miskin tegar adalah yang menerima pendapatan hanya sebanyak RM580 dan di luar bandar hanya menerima sebanyak RM580 juga. Begitu juga berdasarkan kawasan di Sabah dan W.P Labuan dan Sarawak. PGK ditetapkan berdasarkan strata bagi memudahkan mereka menerima sebarang bentuk bantuan daripada pihak berkuasa.

Hasil dapatan seterusnya ialah anggaran perbelanjaan dan juga jenis bantuan yang diterima oleh responden. Dianggarkan perbelanjaan bulanan bagi sekeluarga adalah majoriti sebanyak RM1001 hingga RM2000 dengan peratusan sebanyak 46 peratus dan juga perbelanjaan yang kurang daripada RM1000 juga mencatatkan peratusan 46 peratus. Perbelanjaan ini mungkin boleh dikaitkan dengan tanggungan isi rumah oleh responden juga taraf hidup yang dihadapi oleh di kawasan luar bandar yang mendapat tempias taraf hidup bandar di negeri Selangor. Bagi jenis bantuan yang diterima oleh responden sepanjang mereka berdaftar dengan pihak berkuasa ialah bantuan zakat dengan 9 peratus, diikuti oleh bayaran pindahan seperti pencen pasangan ataupun pencen diri sendiri dengan peratusan 4 peratus. Manakala majoriti wanita ibu tunggal tidak mendapat sebarang bantuan mencatatkan peratusan yang paling tinggi iaitu sebanyak 84 peratus. Secara keseluruhan, kadar kemiskinan Malaysia mengikut strata adalah semakin menurun daripada peratusan 11.9 peratus bagi kawasan luar bandar pada tahun 2004 menurun kepada peratusan 1.6 peratus pada tahun 2014. Manakala penurunan kadar kemiskinan bandar pada tahun 2004 ialah 2.5 kepada 0.3 peratus pada tahun 2014 (EPU,2014). Hasil kajian semula kadar kemiskinan ini, adalah daripada segala polisi juga program bagi mengurangkan kadar kemiskinan mengikut strata penduduk. Antara program-program kemiskinan yang telah dijalankan seperti bantuan rakyat berbentuk bayaran pindahan tunai ataupun bentuk bukan tunai. Antaranya ialah program perumahan kos rendah, skim tapak dan perkhidmatan , program nadi, program kampung tradisi dan rizab tanah simpanan melayu dan banyak lagi dampak program kemiskinan dijalankan di negeri masing-masing.

KESIMPULAN

Usaha membasmi kemiskinan dikalangan wanita dan ibu tunggal harus dijadikan agenda utama pihak berkuasa tempatan dan juga pengurusan bandar. Ini kerana kepesatan arus pembangunan ekonomi negeri bergantung kepada tahap guna tenaga serta pendapatan yang diperolehi. Wahal, kemiskinan tidak hanya diukur melalui kemiskinan mutlak, tetapi ia diukur melalui kemiskinan relatif yang melibatkan tidak hanya pendapatan malah masalah ketersampaian penduduk kepada kesediaan bandar. Malah kesejahteraan hidup juga diukur melalui kualiti hidup penduduk yang melibatkan faktor persekitaran, keselesaan, faktor psikologi dan juga faktor sosial penduduk. Kemiskinan yang menimpa gender wanita atau lebih serius lagi kemiskinan yang disebabkan oleh masalah ibu tunggal memberi impak yang negatif kepada kebolehsampaian pertumbuhan ekonomi sesebuah negara. Putaran kemiskinan yang agresif ini boleh diwarisi daripada generasi atau mereka tidak mampu untuk keluar daripada belenggu kemiskinan rentetan daripada masalah perubahan perbandaran seterusnya peningkatan taraf hidup yang semakin tinggi. Kemiskinan material banyak mempengaruhi kemiskinan yang berbentuk persepsi, motivasi dan aspirasi individu. Oleh itu, ia harus dilihat melalui asas pertimbangan individu dan soal persepsi dan juga kelompok terhadap aspek ekonomi dan juga sosial.

RUJUKAN

- Asselin, L.M. and Anh, V. T. (2010). Multidimensional poverty monitoring: A Methodology and Implementation in Vietnam. *Vietnam's Socio-Economic Development Review* 38.
- Chamhuri Siwar. 2004. Pembasmian Kemiskinan dalam fasa Dasar Ekonomi Baru (1971-1990) hingga Dasar Wawasan Negara (2002-2010): Satu Penilaian. Dlm. Mohamad Khairudin Mohamed dan Ahmad Syahir Sarani (pyntg), Pembasmian kemiskinan bandar dan luar bandar (ms. 5-47). Petaling Jaya: Institut Perkembangan Minda (INMIND).
- Diyana Isahak, Doris Padmini Selvara & Nor Aini Haji Idris. 2009. Isu dan Cabaran Ibu Tunggal dalam menghadapi perubahan persekitaran global. *Prosiding Perkem IV* (1): 324-336.
- Fatimah Hassan. Kejayaan wanita dalam program pembasmian kemiskinan luar bandar Malaysia: Kajian kes Projek Amanah Ikhtiar Malaysia. *Wanita dan perjuangan*. http://eprints.usm.my/27570/1/wanita_perjuangan_2011full.pdf.
- Khadijah Mohd Salleh. 2003. Peranan Wanita Islam dalam Menghadapi Cabaran Globalisasi. <http://www.bernama.com/events/ulama/rpp.shtml?km/kmkhalijah>.
- Nor Aini Haji Idris & Doris Padmini Selvaratnam. 2012. Program pembasmian kemiskinan dalam kalangan ibu tunggal: Analisis penyertaan dan keberkesanan. *Prosiding Perkem VII (1)*: 248-259.
- Nor Aini Haji Idris & Ishak Yussof. 2003. "Sektor Tidak Formal dan Kemiskinan Bandar" dlm. Nor Aini Haji Idris & Chamhuri Siwar, *Kemiskinan Bandar dan Sektor Tidak Formal di Malaysia* (hlm.23-40). Bangi: Penerbitan Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Nor Aini Haji Idris. 1999. Kredit di kalangan wanita miskin: Projek Amanah Ikhtiar Malaysia. *Akademik* (54): 13-31.
- Norzita, J dan Hadijah, N. (2014). Realiti Kemiskinan: Satu Kajian Teoritik. *Jurnal Ekonomi Malaysia* 48:167-177.
- Unit Perancang Ekonomi 2013. Laporan Kesejahteraan Rakyat Malaysia 2013. Percetakan Nasional Malaysia Berhad